

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIGA ISLOM BANKLARINING KIRIB KELISHI VA
ULARNING IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA TUTADIGAN O'RNI**

Sindarov Shuxrat

SAMISI, Bank ishi kafedrasasi assistenti

Yarlaqabov Faxriddin Bahodir o'g'li

SamISI, BI-122 guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasiga Islom bankchiligining kirib kelishi, uning mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishdagi salohiyati va to'siqlarini atroflicha tahlil qiladi. Global miqyosda Islom moliyasining tez sur'atlarda o'sishi fonida, O'zbekistonning moliyaviy sektorida amalga oshirilayotgan islohotlar ushbu muqobil tizimni joriy etish uchun qulay sharoit yaratmoqda. Tadqiqotda Islom bankchiligining nazariy asoslari, ya'ni foizsizlik, foyda va zarar taqsimoti prinsiplari ko'rib chiqiladi hamda "Islomiy derazalar" kabi dastlabki qadamlarning o'rni baholanadi. Mavjud qonunchilik va tartibga solish muammolari, malakali kadrlar yetishmasligi hamda aholi o'rtasida Islom moliyasi haqidagi xabardorlik darajasining pastligi asosiy to'siqlar sifatida aniqlangan. Maqolada ushbu to'siqlarni bartaraf etish, jumladan, keng qamrovli bank qonunini ishlab chiqish, kadrlar salohiyatini oshirish va aholining moliyaviy savodxonligini yaxshilash bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan. Xulosa qilib aytganda, Islom banklari O'zbekiston iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish, moliyaviy inklyuzivlikni oshirish va barqaror o'sishni ta'minlashda muhim rol o'ynashi mumkinligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Islom bankchiligi, moliyaviy inklyuzivlik, O'zbekiston, iqtisodiy rivojlanish, Shariat, Islomiy derazalar, qonunchilik

Abstract: This article comprehensively analyzes the introduction of Islamic banking into the Republic of Uzbekistan, its potential, and the obstacles to its development in the country's economy. Against the backdrop of rapid global growth in Islamic finance, Uzbekistan's ongoing financial sector reforms create favorable conditions for introducing this alternative system. The study examines the theoretical foundations of Islamic banking, namely the principles of interest-free finance, profit, and loss sharing, and evaluates the role of initial steps such as "Islamic windows." Existing legislative and regulatory issues, a shortage of qualified personnel, and low public awareness of Islamic finance are identified as key obstacles. The article provides practical recommendations to overcome these barriers, including developing comprehensive banking legislation, enhancing human resource capacity, and improving public financial literacy. In conclusion, it is emphasized that Islamic banks can play a significant role in diversifying Uzbekistan's economy, increasing financial inclusion, and ensuring sustainable growth.

Keywords: Islamic banking, financial inclusion, Uzbekistan, economic development, Sharia, Islamic windows, legislation

Аннотация: Данная статья всесторонне анализирует внедрение исламского банкинга в Республике Узбекистан, его потенциал и препятствия для развития в экономике страны. На фоне быстрого глобального роста исламских финансов, текущие реформы финансового сектора Узбекистана создают благоприятные условия для внедрения этой альтернативной системы. В исследовании рассматриваются теоретические основы исламского банкинга, а именно принципы беспроцентного финансирования, разделения прибыли и убытков, а также оценивается роль первых шагов, таких как «исламские окна». В качестве ключевых препятствий выявлены существующие законодательные и регуляторные проблемы, нехватка квалифицированных кадров и низкий уровень информированности населения об исламских финансах. В статье представлены практические рекомендации по преодолению этих барьеров, включая разработку комплексного банковского законодательства, повышение кадрового потенциала и улучшение финансовой грамотности населения. В заключение подчеркивается, что исламские банки могут сыграть важную роль в диверсификации экономики Узбекистана, повышении финансовой инклюзивности и обеспечении устойчивого роста.

Ключевые слова: Исламский банкинг, финансовая инклюзивность, Узбекистан, экономическое развитие, Шариат, Исламские окна, законодательство

KIRISH

XXI asr global moliyaviy tizimida Islom bankchiligi va moliyasi sezilarli o'rin egallab, dunyo bo'ylab millionlab iste'molchilar va investorlar uchun muqobil yechim bo'lib xizmat qilmoqda. O'zbekiston Respublikasi so'nggi yillarda amalga oshirayotgan keng ko'lamli iqtisodiy islohotlar doirasida moliyaviy xizmatlar bozorini diversifikatsiya qilish va uning barqarorligini oshirish maqsadida Islom moliyasi prinsiplarini joriy etishga alohida e'tibor qaratmoqda. Ushbu jarayon mamlakatning "O'zbekiston - 2030 strategiyasi"da ham o'z aksini topgan bo'lib, unda kamida uchta tijorat bankida Islom moliyasi mezonlari va tartiblarini joriy etish hamda keng qamrovli huquqiy asos yaratish vazifasi belgilangan. Islom banklarining O'zbekiston moliyaviy bozoriga kirib kelishi nafaqat yangi investitsiya manbalarini jalb qilish, balki aholining moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini kengaytirish, shuningdek, iqtisodiyotning turli tarmoqlarida barqaror o'sishni rag'batlantirish salohiyatiga ega. Mazkur maqola Islom banklarining O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishdagi potentsial rolini, ular duch kelayotgan asosiy muammolarni va ushbu tizimning barqaror rivojlanishi uchun zarur bo'lgan chora-tadbirlarni ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilishga qaratilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Islom bankchiligi o'zining nazariy asoslari bilan an'anaviy moliyaviy tizimdan tubdan farq qiladi. Uning asosiy prinsiplari orasida foiz (riba) taqiqlanishi, spekulativ

operatsiyalardan (gharar) qochish, mol-mulkni moliyalashtirish (maysir) va etik investitsiyalar g'oyalari ustuvor ahamiyatga ega. Buning o'rniga, Islomiy moliyalashtirish foyda va zarar taqsimoti (musharaka, mudaraba), ijara (ijara), tovar savdosi (murabaha) va investitsion sherikchilikka asoslanadi. Bu prinsiplar Islom banklarini iqtisodiy faoliyatning haqiqiy sektoriga yaqinlashtirib, real ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishga investitsiya kiritishni rag'batlantiradi, bu esa iqtisodiyotning barqaror o'sishiga xizmat qilishi mumkin.

O'zbekistonning moliyaviy bozorida Islom moliyasini joriy etish borasidagi dastlabki qadamlar allaqachon tashlanmoqda. Xususan, O'zbekiston Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi (hozirgi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi) Islom Taraqqiyot Banki ko'magida Buyuk Britaniyaning "Islamic finance advisory and assurance services" (IFAAS) konsalting firmasi bilan hamkorlikda Islom moliyasi va bankchiligini joriy etish istiqbollarini muhokama qilgan. Ushbu uchrashuvlarda Oliy Majlis Qonunchilik palatasi, Moliya vazirligi, Markaziy bank, tijorat banklari va mikrocredit, lizing, sug'urta tashkilotlari vakillari ishtirok etgan. Muhokamalar mavjud qonunchilikni takomillashtirish va Islomiy moliyalashtirish vositalari uchun huquqiy baza yaratishga qaratilgan bo'lib, IFAAS mutaxassislari loyiha doirasida rejalashtirilgan chora-tadbirlar va tegishli vazirliklar bilan hamkorlik mexanizmlarini taqdim etgan. Ushbu uchrashuvlar loyihani amalga oshirish bo'yicha amaliy qadamlarni belgilash bilan yakunlangan. Bu kabi sa'y-harakatlar Islom moliyasini tizimga integratsiya qilish uchun zarur bo'lgan huquqiy va tartibga solish jarayonlarining boshlanishidan dalolat beradi.

Mamlakatga Islom moliyasining kirib kelishida "Islomiy derazalar"ni joriy etish muhim rol o'ynamoqda. Islom Xususiy Sektorini Rivojlantirish Korporatsiyasi (ICD) bir nechta mahalliy banklar bilan ushbu derazalarni tashkil etish bo'yicha kelishuvlar imzolash orqali jarayonni faol qo'llab-quvvatlamoqda. "Islomiy derazalar" an'anaviy banklar tarkibidagi Shariatga muvofiq moliyaviy mahsulotlar va xizmatlarni taklif qilish uchun yaratilgan ixtisoslashgan bo'limlardir. Ularning asosiy maqsadi Islom moliyasini afzal ko'radigan mijozlarga xizmat ko'rsatish, mavjud mijozlarni saqlab qolish va yangilarini jalb qilish, shuningdek, to'laqonli Islom banklariga nisbatan raqobatbardoshlikni oshirishdir. Shariat talablariga rioya etilishini ta'minlash uchun ushbu derazalar Islom moliyasi va qonunchiligi bo'yicha mutaxassislardan iborat mustaqil Shariat qo'mitasini tuzishlari shart. Garchi ba'zi olimlar an'anaviy banklarning motivatsiyalari va daromad manbalari borasida ehtiyotkorlik bilan yondashsalar-da, ko'pchilik ularning operatsiyalari, hisob-kitoblari va mablag'lari an'anaviy bank operatsiyalaridan qat'iy ravishda ajratilgan bo'lsa, "Islomiy derazalar"ga ruxsat beradi. Bu Shariatga mos va mos kelmaydigan moliyaviy mablag'larning aralashib ketishini oldini olish, Shariat Nazorat Kengashi uchun aniq ko'rsatmalar va shaffof, alohida hisob-kitob amaliyotlarini ta'minlashni o'z ichiga oladi.

Islom banklarining O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishdagi salohiyati juda katta. Viktoriya Muzaffarova va Aishath Muneeza o'z tadqiqotlarida Islom moliyasining

mamlakat moliyaviy tizimini diversifikatsiya qilish va barqarorlashtirish, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish hamda moliyaviy inklyuzivlikni oshirishdagi ahamiyatini ta'kidlashgan. Foizsizlik tamoyiliga asoslangan Islom banklari kichik va o'rta biznesni, qishloq xo'jaligini va infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish uchun yangi imkoniyatlar yaratishi mumkin. Ayniqsa, moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyati cheklangan aholi qatlamlari, shu jumladan an'anaviy bank xizmatlaridan diniy sabablarga ko'ra foydalanishni istamaydigan fuqarolar uchun Islom moliyasi jozibador yechim bo'lishi mumkin. Bu esa umumiy moliyaviy savodxonlikni va bank tizimiga ishonchni oshirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, Islom bank sektorining O'zbekistondagi rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi bir qator omillar mavjud. Muzaffarova va Muneeza tadqiqotiga ko'ra, asosiy muammolar qatoriga mustahkam qonunchilik va shaffof tartibga solish bazasining yo'qligi kiradi. Mavjud bank qonunchiligi an'anaviy bankchilikka moslashtirilgan bo'lib, Islom moliyasining o'ziga xos xususiyatlarini, masalan, foyda va zarar taqsimoti, aktivlarga asoslangan moliyalashtirish modellarini hisobga olmaydi. Ikkinchi muhim omil - yangi moliyaviy tizimga hissa qo'shish uchun malakali kadrlar yetishmasligi. Islom moliyasi, buxgalteriya hisobi va Shariat qonunlari bo'yicha chuqur bilimlarga ega mutaxassislar talab yuqori bo'lib, hozirda bunday kadrlar soni cheklangan. Uchinchidan, aholi o'rtasida Islom moliyasi haqidagi xabardorlik va tushunchaning pastligi ham katta to'siq bo'lib xizmat qiladi. Ko'plab odamlar Islomiy moliyalashtirish mexanizmlari va uning afzalliklari haqida yetarli ma'lumotga ega emas.

Ushbu to'siqlarni bartaraf etish uchun qator chora-tadbirlar zarur. Avvalo, Islom moliyasining barcha uch segmenti (bankchilik, sug'urta, kapital bozorlari) uchun mos keladigan keng qamrovli Bank qonunini joriy etish tavsiya etiladi. Bu qonun Islom moliyasining o'ziga xosliklarini hisobga olgan holda tartibga solish talablarini aniq belgilab berishi lozim. Ikkinchidan, Islom moliyasi bo'yicha zarur bilim va ko'nikmalarga ega kadrlarni tayyorlashga e'tibor qaratish kerak. Bu universitetlarda maxsus dasturlarni yo'lga qo'yish, xalqaro tajriba almashish va mutaxassislarni qayta tayyorlash orqali amalga oshirilishi mumkin. Uchinchidan, Islom moliyasi mahsulotlari va afzalliklari haqida aholining xabardorligini oshirish maqsadida keng ko'lamli targ'ibot va tushuntirish ishlarini olib borish lozim. Bu aholining Islom banklariga bo'lgan talabini oshirish va mahsulotlar assortimentini diversifikatsiya qilishga yordam beradi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot sifatiiy va analitik yondashuvlarning kombinatsiyasiga asoslanadi. Asosiy metodologiya sifatida adabiyotlar tahlili (literature review) va siyosat tahlili (policy analysis) qo'llanilgan. Maqola Islom bankchiligi nazariy asoslarini, O'zbekistonning moliyaviy bozoridagi mavjud vaziyatni, Islom moliyasini joriy etish bo'yicha qonunchilik va tartibga solish jarayonlarini o'rganishga qaratilgan. Bunda mavjud ilmiy maqolalar, hisobotlar, xalqaro tashkilotlarning ma'lumotlari va ekspert xulosalari chuqur tahlil qilingan. Xususan, Islom moliyasining global trendlari,

O'zbekistonning "O'zbekiston - 2030 strategiyasi" kabi strategik hujjatlardagi maqsadlari, hamda IFAAS va ICD kabi xalqaro hamkorlar bilan olib borilayotgan ishlar o'rganilgan. Islom banklarining kirib kelish jarayonini, "Islomiy derazalar" tushunchasini, ushbu tizimning potentsial imkoniyatlari va duch kelayotgan to'siqlarini tahlil qilishda empirik asos bo'lib xizmat qiladi. Tadqiqotda aniqlangan muammolarga yechimlar taklif qilishda induktiv yondashuvdan foydalanilgan bo'lib, mavjud ma'lumotlar va ekspertlar tavsiyalari umumlashtirilgan holda tizimni rivojlantirishga qaratilgan amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

XULOSA

O'zbekiston Respublikasiga Islom banklarining kirib kelishi mamlakat iqtisodiyoti uchun muhim va istiqbolli yo'nalish hisoblanadi. Islom moliyasining foizsiz, etik va real iqtisodiy faoliyatga yo'naltirilgan prinsiplari moliyaviy tizimni diversifikatsiya qilish, investitsiya bazasini kengaytirish, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash hamda aholining moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini oshirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Xususan, "Islomiy derazalar" orqali Islomiy moliyaviy mahsulotlarni joriy etish dastlabki muvaffaqiyatli qadam bo'lib, kelgusida to'laqonli Islom banklarining faoliyat yuritishi uchun zamin yaratadi.

Biroq, bu jarayonda bir qator jiddiy to'siqlar ham mavjud. Mustahkam va aniq qonunchilik bazasining yetishmasligi, Islom moliyasi bo'yicha malakali kadrlar taqchilligi hamda aholi o'rtasida xabardorlik darajasining pastligi asosiy muammolar qatoriga kiradi. Bu muammolarni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv zarur. Xulosa qilib aytganda, quyidagi tavsiyalar Islom banklarining O'zbekistondagi barqaror o'rnini ta'minlashga xizmat qilishi mumkin:

Qonunchilikni takomillashtirish: Islom moliyasining barcha xususiyatlarini hisobga oluvchi, zamonaviy va keng qamrovli Bank qonunini ishlab chiqish va qabul qilish. Bu qonun Shariat nazorati kengashlarining vakolatlari, "Islomiy derazalar"ning operatsion qoidalari va Islomiy moliyaviy instrumentlarni aniq tartibga solishi lozim.

Kadrlar salohiyatini oshirish: Oliy ta'lim muassasalarida Islom moliyasi bo'yicha maxsus o'quv dasturlarini joriy etish, xalqaro ekspertlarni jalb qilish orqali mahalliy mutaxassislarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini yo'lga qo'yish.

Aholi xabardorligini oshirish: Islom moliyasi mahsulotlari va uning ijtimoiy-iqtisodiy afzalliklari haqida keng ko'lamli targ'ibot kampaniyalarini o'tkazish, aholining moliyaviy savodxonligini oshirishga qaratilgan ta'lim dasturlarini amalga oshirish.

Xalqaro hamkorlikni chuqurlashtirish: Islom Taraqqiyot Banki, Islom Xususiy Sektorini Rivojlantirish Korporatsiyasi kabi tashkilotlar hamda IFAAS kabi konsalting firmalari bilan hamkorlikni davom ettirish, xalqaro tajriba va eng yaxshi amaliyotlarni o'rganish.

Ushbu chora-tadbirlar Islom banklarining O'zbekiston iqtisodiyotidagi barqaror o'rnini ta'minlab, mamlakatning moliyaviy tizimini yanada mustahkamlashga va umumiy iqtisodiy rivojlanishga sezilarli hissa qo'shishga xizmat qiladi.

Kelajakda Islom moliyasi O'zbekistonning global moliyaviy maydondagi mavqeini mustahkamlovchi muhim omilga aylanishi kutilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Iqbal, Z. and Mirakhor, A. Islom Iqtisodiyoti va Moliyasi bo'yicha Oksford Qo'llanmasi. Oxford: Oxford University Press, 2015.
2. Hassan, M. K., Khan, S., and Ahmad, A. U. F. Islom bankchiligi va moliyasi 21-asrda: Global qiyinchiliklar va imkoniyatlar. Cham: Palgrave Macmillan, 2018.
3. Hassan, M. K., & Al-Amri, M. M. "Islom bankining iqtisodiy o'sishga ta'siri: GCC davlatlari misolida." Borsa Istanbul Sharhi, vol. 18, no. 2, 2018, pp. 136-148.
4. Shafiq, A., & Ali, M. "Islom moliyasi Sovet Ittifoqidan keyingi mamlakatlarda: Qiyinchiliklar va istiqbollar." Islomiy Biznes va Menejment Jurnal, vol. 9, no. 2, 2019, pp. 313-330.
5. Hamdani, S. N. H. Islom moliyasi va iqtisodiy rivojlanish. Cham: Palgrave Macmillan, 2018.